

Univerzitet u Beogradu, Elektrotehnički fakultet

Uvod u elektroniku

13E041UE

UVOD U PROJEKTOVANJE INTEGRISANIH KOLA

Cilj predavanja:

Upoznavanje sa značajem i prednostima integrisanih kola kao i osnovnim elementima projektovanja integrisanih kola

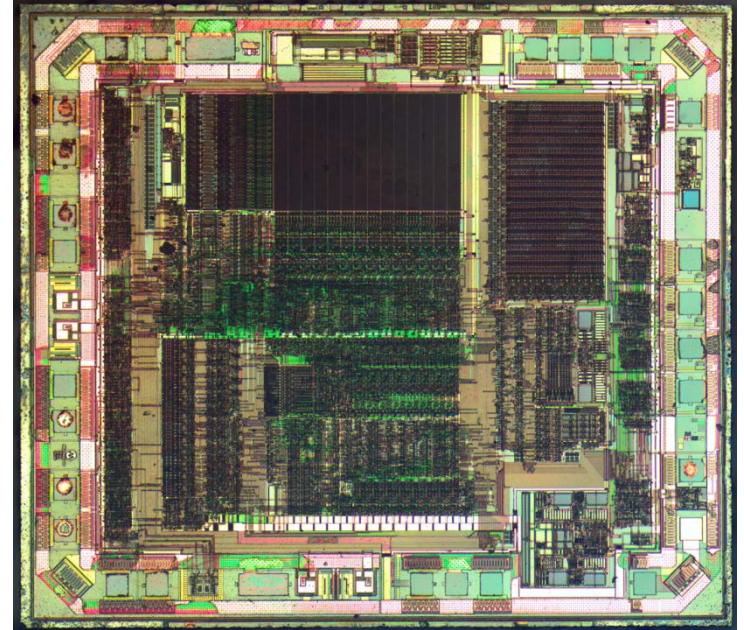
Vladimir Petrović, asistent

petrovicv@etf.rs

Sadržaj predavanja

- Šta su integrisana kola?
- Čemu služe IK i koje su im prednosti?
- Šta se nalazi u integrisanom kolu?
- Implementacija invertora u integrisanom kolu?
- Kako se projektuju integrisana kola?

PIC16C505

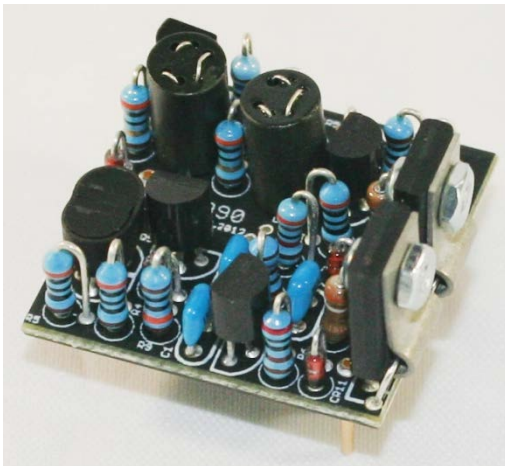
Šta su integrisana kola?

- Integrisano kolo (drugi nazivi: čip, mikročip) predstavlja skup više elektronskih kola realizovanih na jednom parčetu poluprovodnika
- Ta elektronska kola mogu biti povezana različitim provodnim slojevima u samom IK
- Najčešće je u osnovi poluprovodnika silicijum, mada mogu biti i drugi materijali npr. germanijum, galijum-arsenid

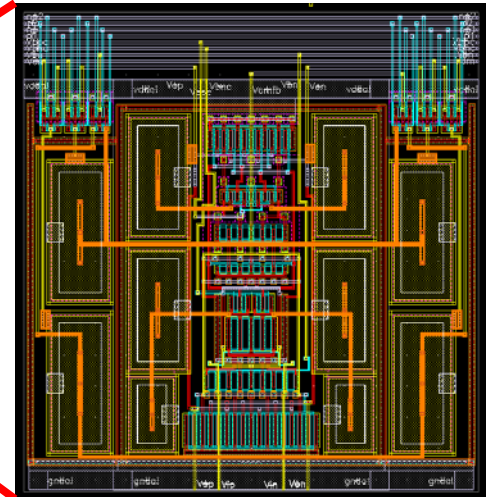
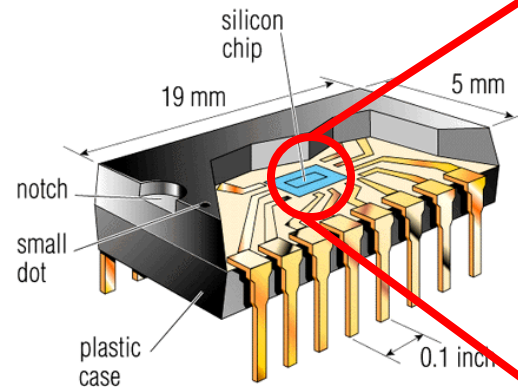
Diskretno i integrisano

- Diskretna kola su realizovana uz pomoć komponenti koje nisu na jednom čipu – otpornika, kondenzatora tranzistora

Kolo sa diskretnim komponentama

Integrisano kolo

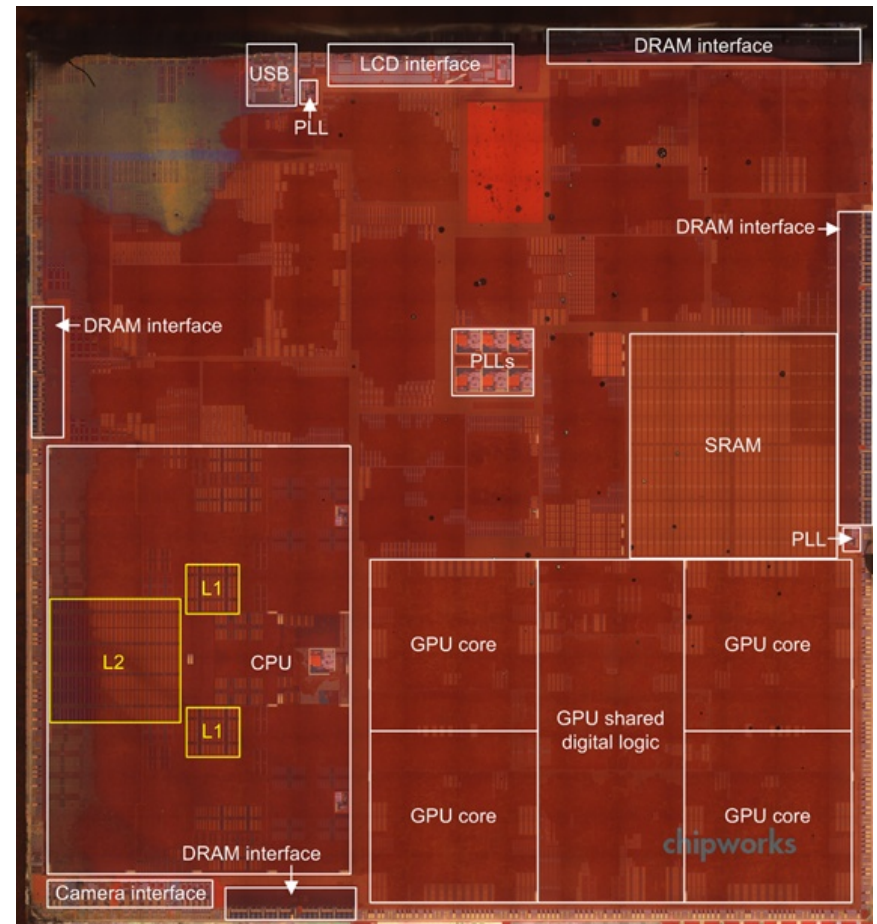
Zašto integrisana kola?

- Moguće je integrisati velike sisteme u jedan čip
  - digitalna kola – procesore, čitave računare
  - analogna kola – pojačavače
  - mixed-signal kola – AD, DA konvertore
- Zbog toga su sistemi znatno pouzdaniji

Apple A7 sistem na čipu

- U iPhone 5S, iPad Mini 2 i 3
- sadrži procesor, keš memoriju za procesor, grafički procesor za obradu slike, razne druge periferije za komunikaciju npr. USB, koprocesore za obradu zvuka i drugih signala

Zašto integrisana kola?

- Cena masovno fabrikovanih uređaja sa integrisanim umesto sa diskretnim kolima je mnogo manja
- U diskretnoj tehnici je cena sistema direktno bila proporcionalna njegovoj složenosti
- Cena IK ne mora da zavisi direktno od broja komponenti u sistemu zbog vrlo razvijenog automatizma u projektovanju i jeftinije masovne fabrikacije

Ko pravi integrisana kola?

- Samo nekoliko zemalja u svetu ima fabrike za proizvodnju integrisanih kola – SAD, Kina, Tajvan...
- Fabrikacija integrisanih kola je skup tehnološki proces
  - Ako se proizvodi 10ak čipova onda je cena fabrikacije izrazito skupa između 10 000 – 200 000 dolara po čipu
  - Ali ako se proizvodi 100 000 istih čipova cena može da padne i ispod jednog dolara po čipu
- Fabrike za proizvodnju IK ne projektuju čipove, tamo rade tehnolozi
- Inženjeri elektronike koji projektuju čipove rade u drugim kompanijama kojih ima svuda po svetu pa i kod nas

Šta se nalazi u integrisanom kolu?

- Poluprovodničke komponente (diode, tranzistori)
- Provodni slojevi za njihovo povezivanje
  - Mnogo slojeva metala
  - Veze koje se ostvaruju imaju parazitne otpornosti, kapacitivnosti i induktivnosti, pa se njima mogu realizovati otpornici, kondenzatori i kalemovi u IK
  - Najveći deo površine IK su veze

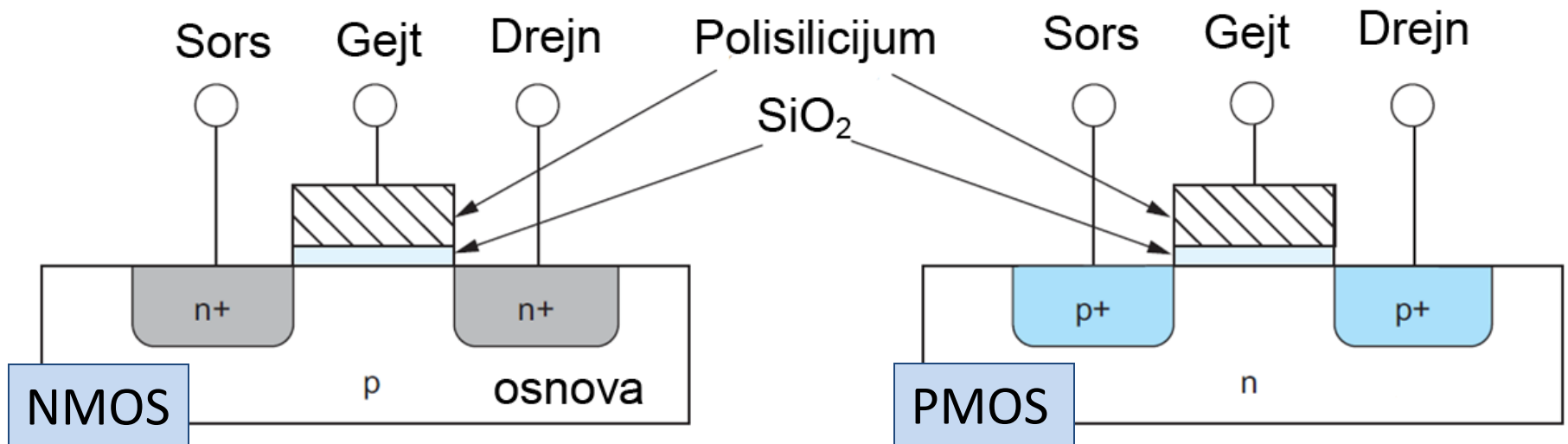

Poluprovodnici

- Silicijum je pogodan za proizvodnju IK jer je to četvorovalentni element. Takođe, ima ga u izobilju pa je jeftin (pesak).
- Silicijum je poluprovodnik što znači da mu je specifična otpornost negde između izolatora (npr. plastika) i provodnika (npr. bakar)
- Kod provodnika postoji dosta slobodnih elektrona koji mogu da se kreću pod dejstvom električnog polja, kod izolatora elektroni nisu slobodni i zbog toga izolatori ne provode struju
- Poluprovodnici su negde između provodnika i izolatora
- Mogu da provode struju, ali pod određenim uslovima
- Nosioци naelektrisanja su negativni elektroni i pozitivne šupljine
- Poluprovodnici koji imaju više slobodnih elektrona su poluprovodnici n tipa, a oni koji imaju više šupljina su p tipa
- Animacija koja prati ovaj slajd nalazi se na sledećoj adresi:
tnt.etf.rs/~oo1ue/predavanja/Semiconductors.mp4

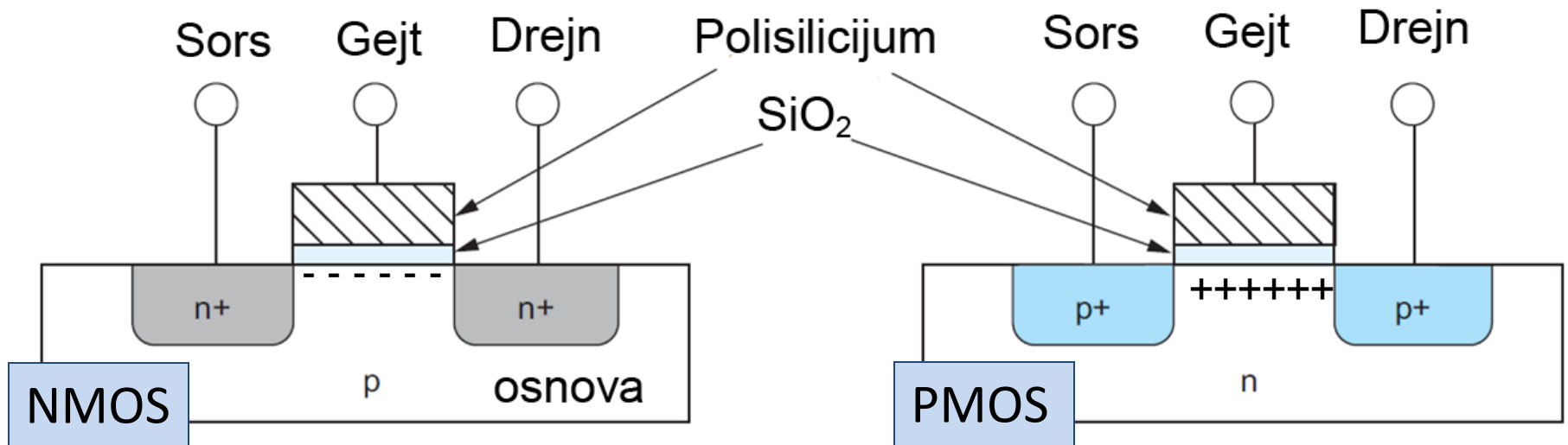
Tranzistor

- NMOS tranzistor – U poluprovodnik p-tipa (p osnova) se ugrade poluprovodnici n tipa – ovi poluprovodnici predstavljaju sors i drejn NMOS tranzistora; pošto su n-tipa imaju više elektrona
- Prostor u osnovi između drejna i sorsa ima više šupljina nego elektrona, pa između sorsa i drejna ne može da teče struja
- Iznad ovog prostora postoji provodna struktura – polisilicijum koja je dielektrikom (SiO_2) fizički odvojena od osnove, ta struktura se naziva gejt
- PMOS tranzistor – ista struktura kao NMOS samo obrnuti tipovi poluprovodnika

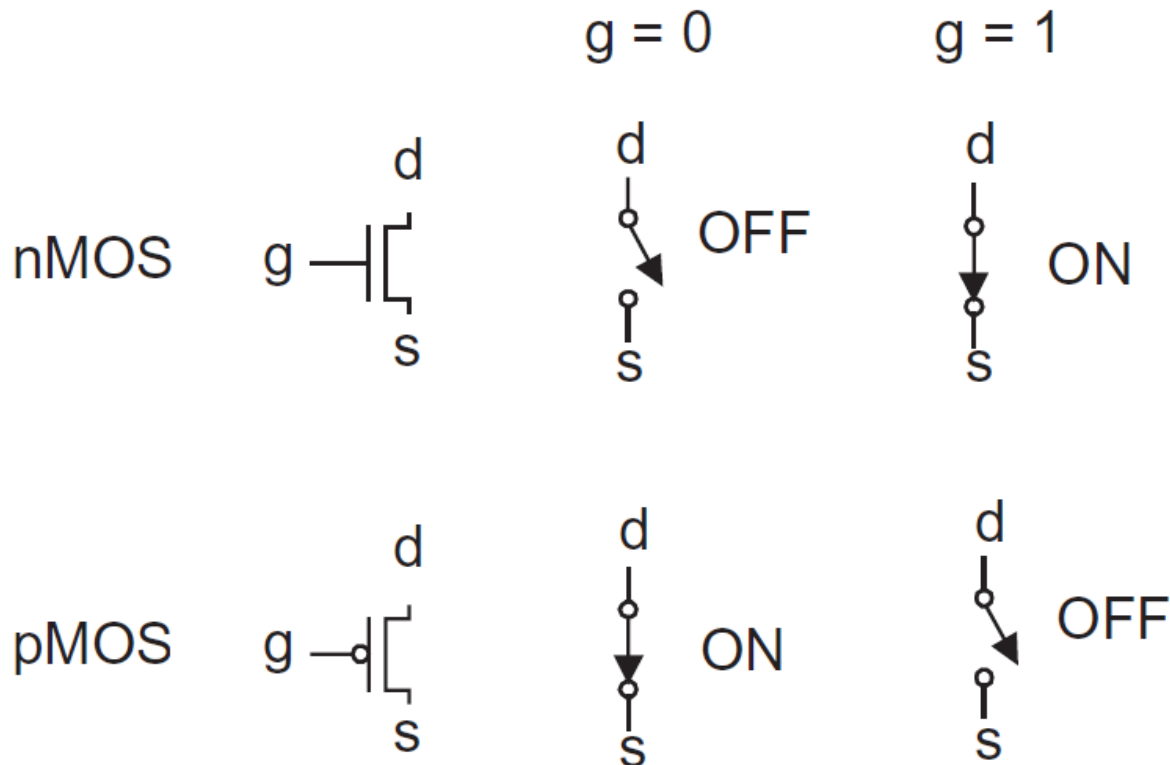
Tranzistor

- Ako se između gejta i osnove NMOS tranzistora dovede pozitivan napon, onda elektroni zbog električnog polja koje postoji priđu gejtju i ta skupina naelektrisanja formira kanal kojim može da teče struja od drejna ka sorsu
- Ako se između gejta i osnove PMOS tranzistora dovede negativan napon, onda šupljine zbog električnog polja koje postoji priđu gejtju i ta skupina naelektrisanja formira kanal kojim može da teče struja od sorsa ka drejnu

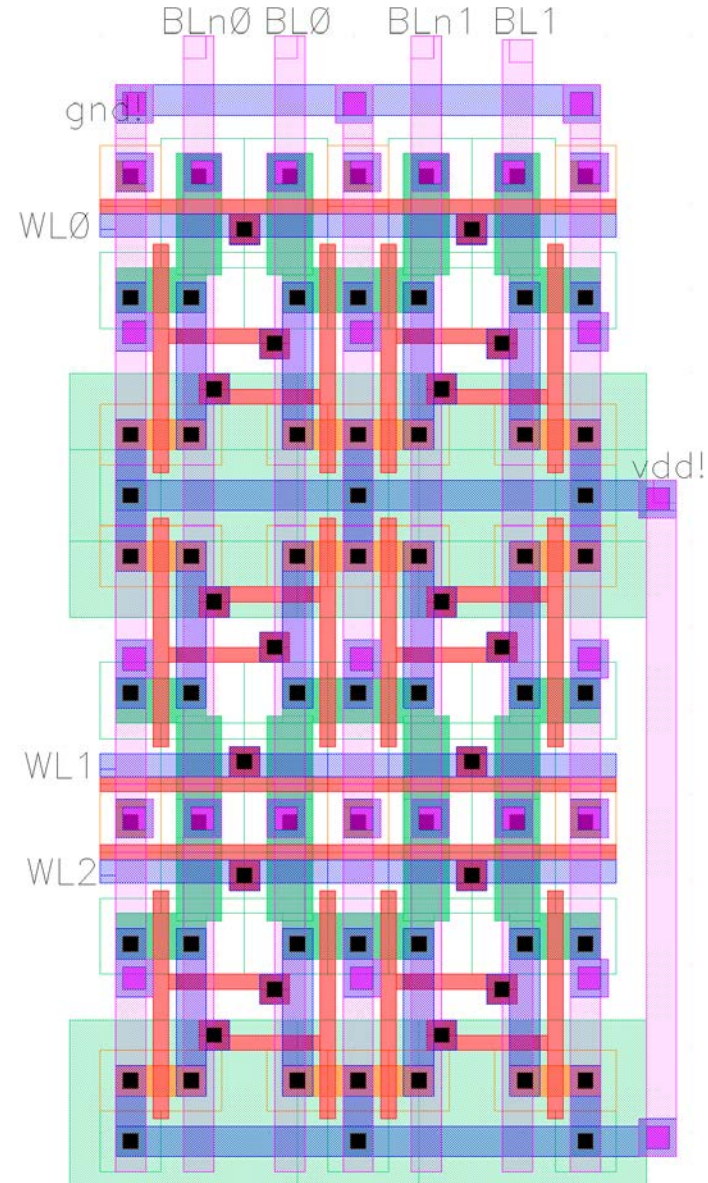
Tranzistor

- Digitalna elektronika – tranzistor je prekidač
  - Ovo je najjednostavniji model tranzistora
  - Omogućava da analiziramo funkcionalnost digitalnih sistema, ali zanemaruje razne druge efekte kao što su otpornost i parazitne kapacitivnosti tranzistora
- Logička nula – nizak naponski nivo; Logička jedinica – visok naponski nivo

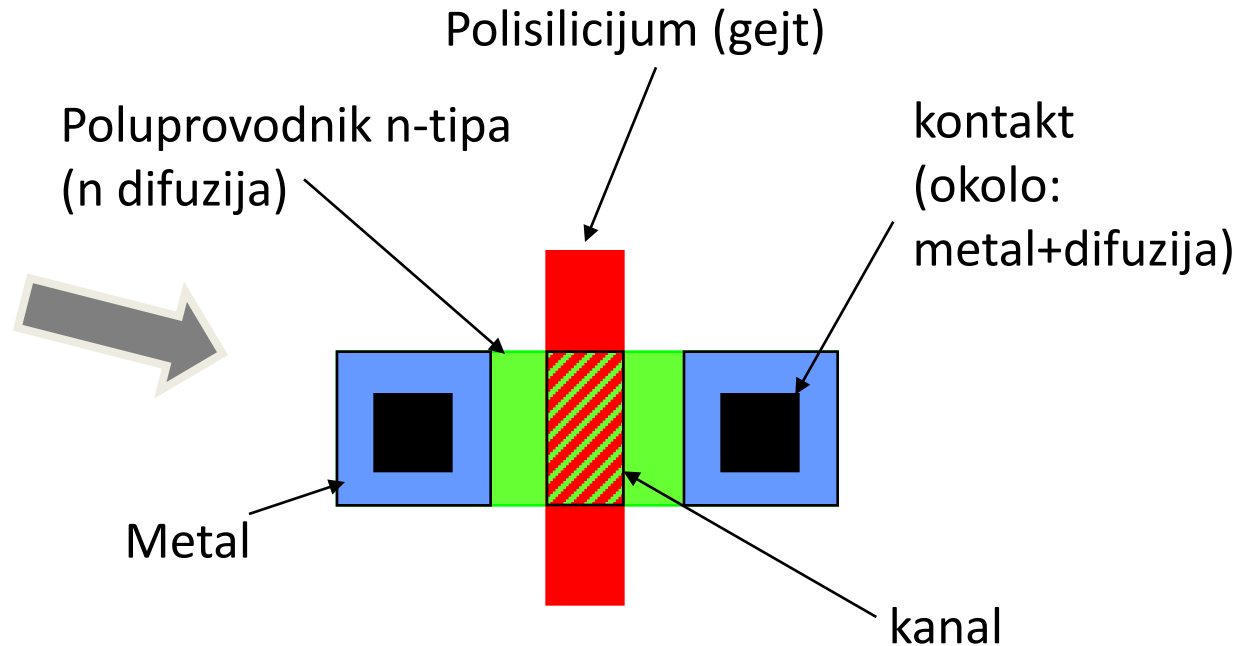
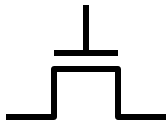
Lejaut

- Integrisana kola prave mašine
- Neophodno je da postoji poseban format u kome će se mašini reći gde da stavi poluprovodnike n tipa, gde p tipa, gde provodne strukture, kontakte za poluprovodnike
- U alatima za projektovanje integrisanih kola se pored funkcionalnih šema sa tranzistorima, otpornicima, kondenzatorima crta ili automatski generiše lejaut
- Lejaut (*layout*) predstavlja reprezentaciju integrisanog kola u obliku planarnih geometrijskih oblika koji odgovaraju poluprovodnicima, metalima, kontaktima
- Lejaut je zapravo skup crteža – po jedan za svaki sloj

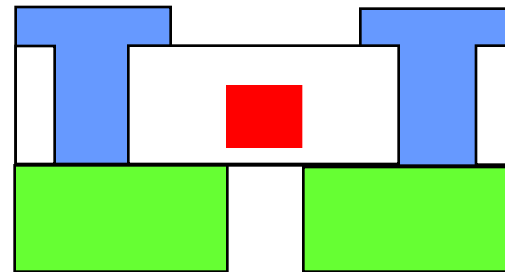

Lejaut tranzistora

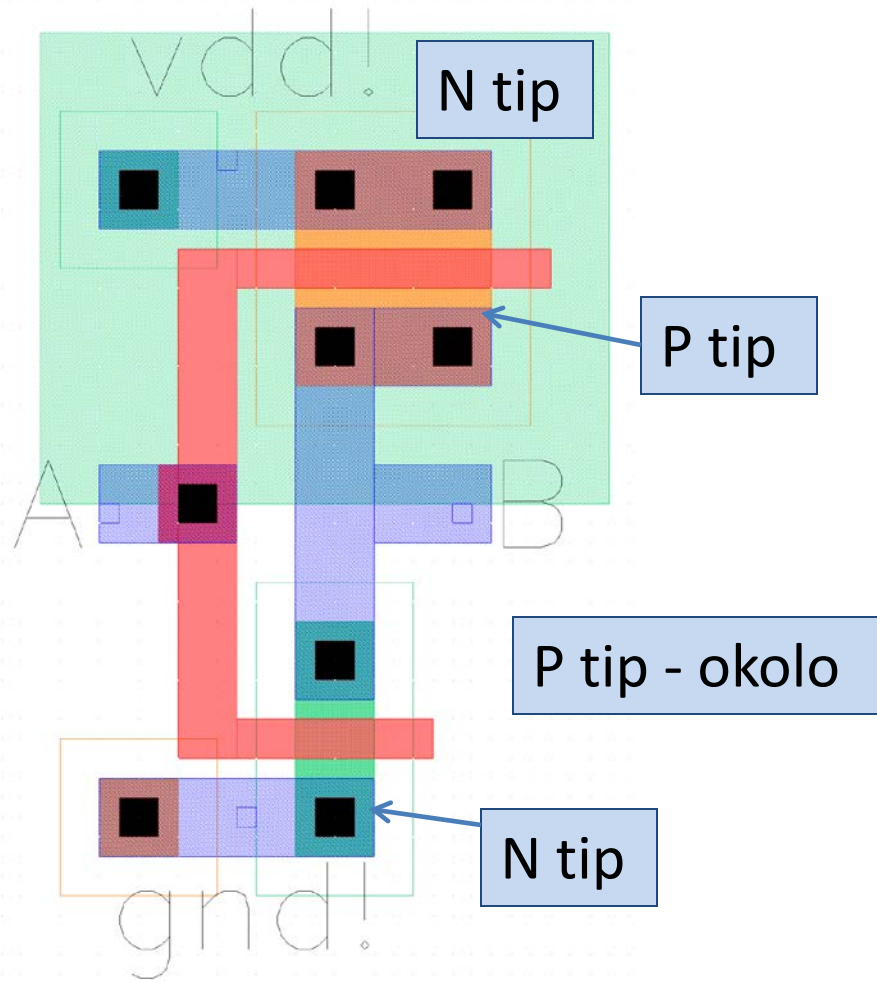
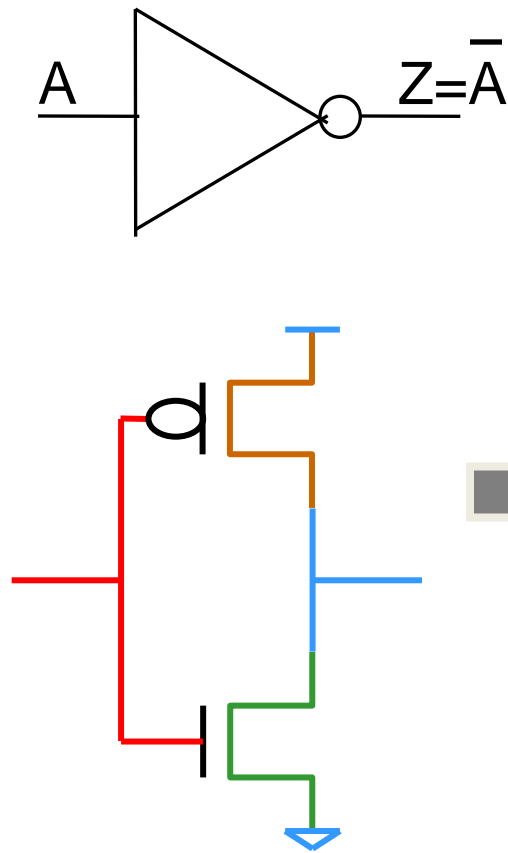
- NMOS tranzistor:

- Od poluprovodnika n-tipa do metalnog sloja mora da se stavi kontakt kojim se ostvaruje veza
- Lejaut PMOS tranzistora je isti samo se za poluprovodnik p tipa koristi braon boja

Lejaut logičkog invertora

Lejaut složenijeg sistema - primer memorije -

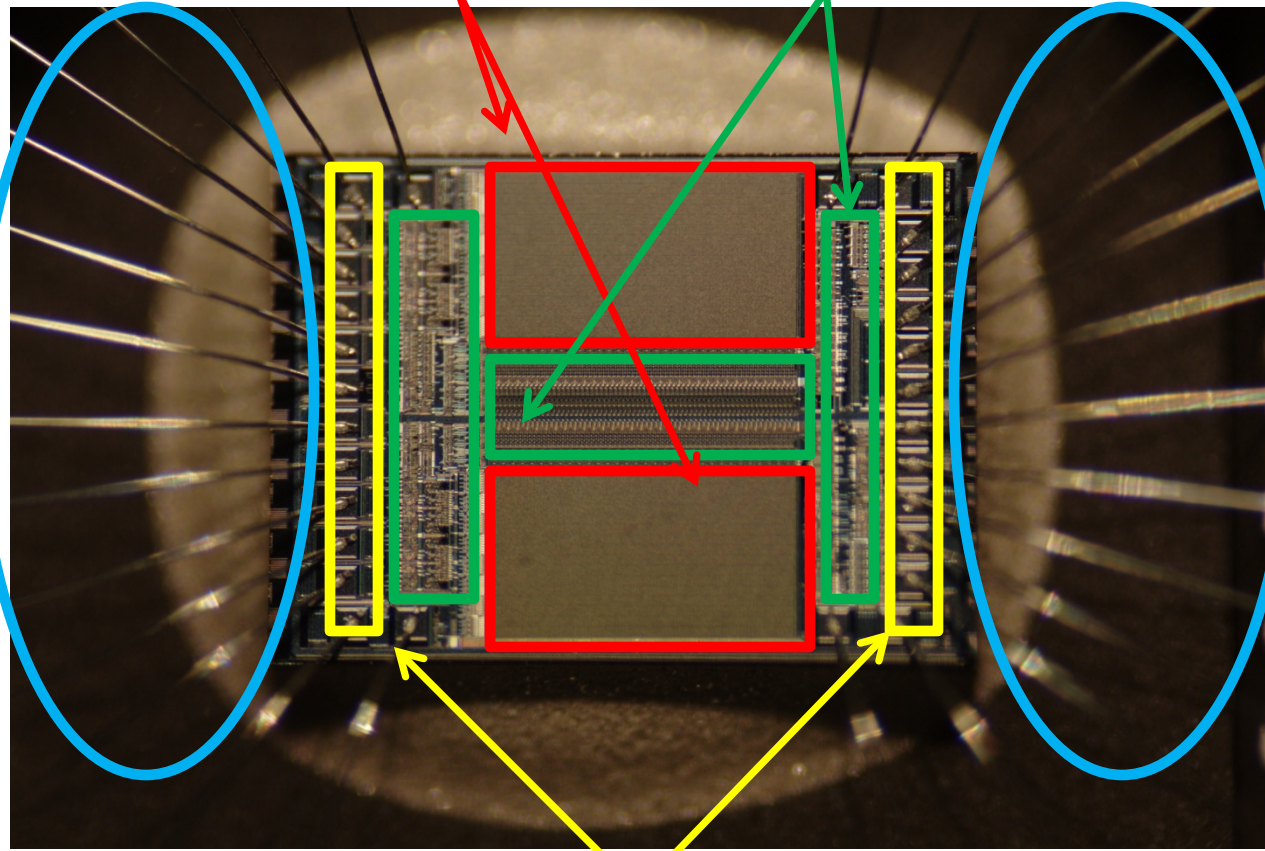

Kako jedan tip memorije izgleda kad se napravi na čipu?

Memorijske matrice

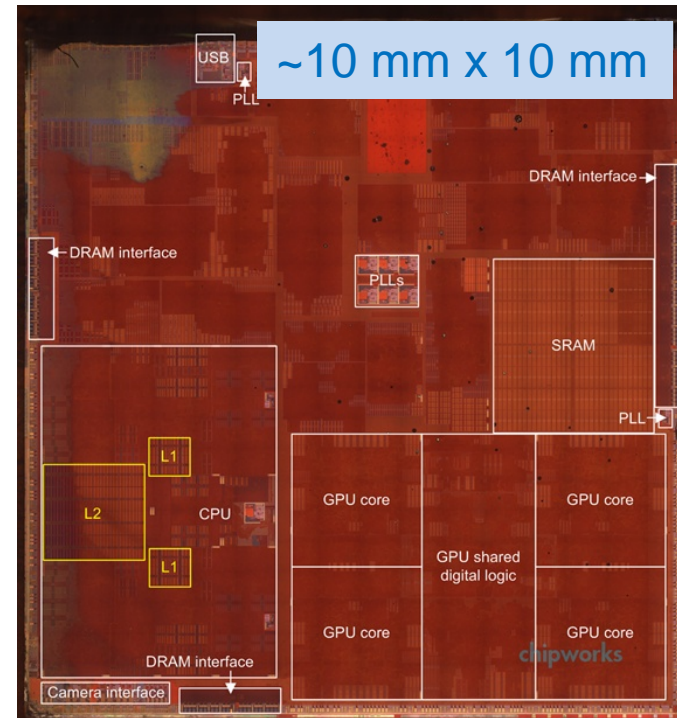
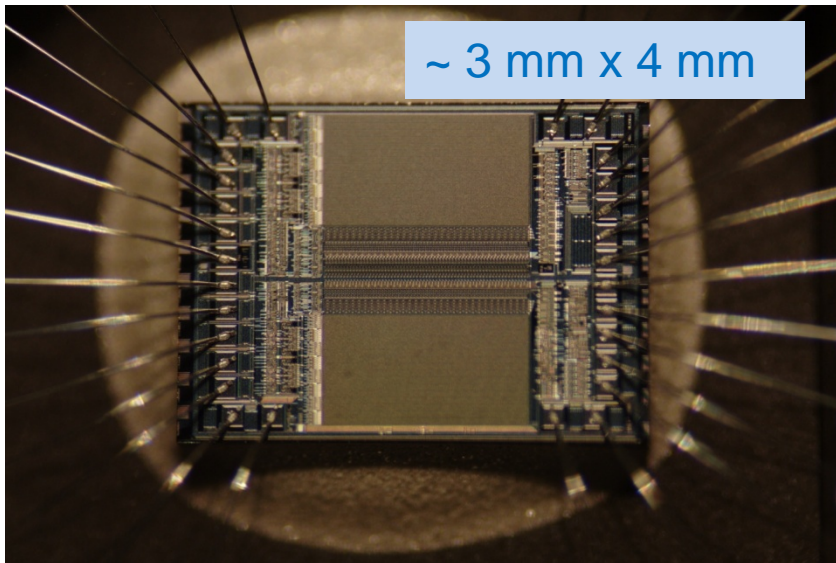
Kontrolna logika

Žice za povezivanje sa pinovima na kućištu

Priključci od metala na koje se povezuju žice

Koje su dimenzije integrisanog kola?

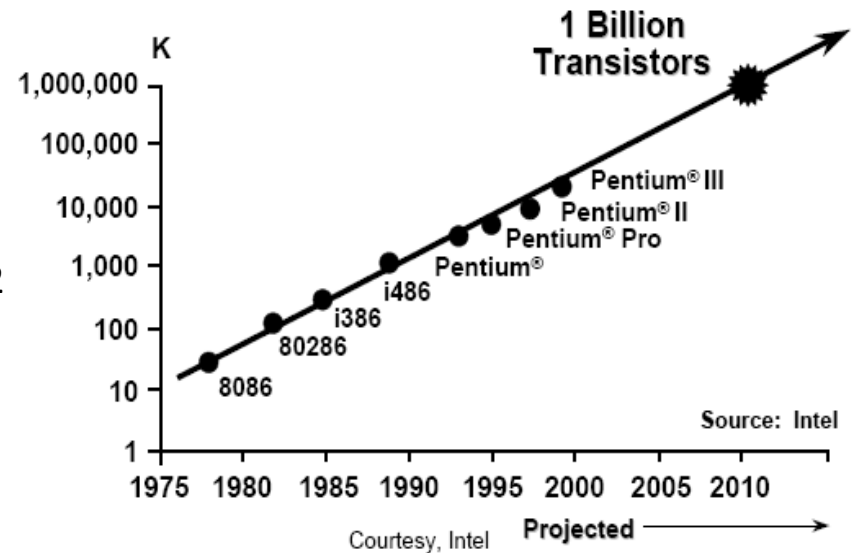
- Sama integrisana kola su jako malih dimenzija – ceo procesor može da stane na nekoliko milimetara kvadratnih
- Kućište kola sa pinovima je mnogo većih dimenzija od samog IK

Složenost sistema – problemi u projektovanju

- Postoji velika razlika u projektovanju analognih od projektovanja digitalnih kola
- Analogna kola se najčešće projektuju u alatima gde se testira funkcionalnost električne šeme, a zatim delom generiše, a delom crta lejaut
- Digitalna kola su se nekad tako projektovale
- Danas je za digitalna kola razvijeno mnogo načina za brže projektovanje složenih sistema
  - HDL (Hardware Description Languages) – jezici za opis hardvera, slični su programskim jezicima i u njima se može opisati rad sistema; najpoznatiji jezici su VHDL i Verilog
  - Na osnovu HDL koda se generiše lejaut koji uz male dorade može da se fabrikuje

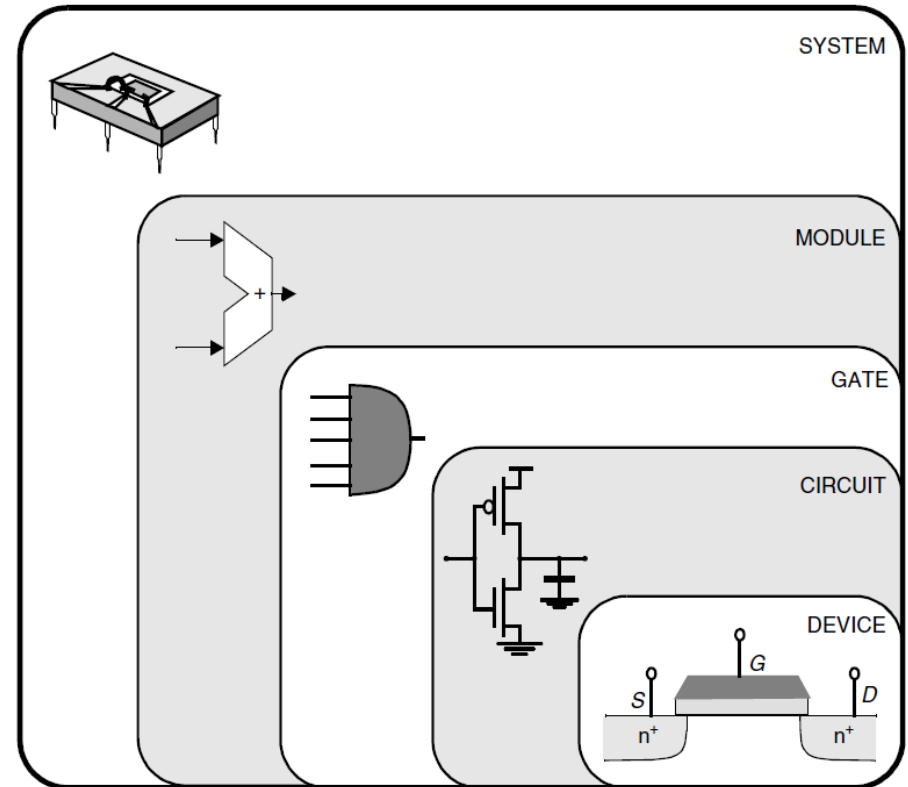
Složenost sistema – problemi u projektovanju

- Broj tranzistora na jednom čipu eksponencijalno raste – udvostruči se svakih 18-24 meseci – Murovo pravilo
- Što više tranzistora, više je kola koja troše neku električnu energiju, pa se javlja problem potrošnje: ako svi tranzistori na jednom čipu površine 1 cm^2 rade – potrošnja je reda 250W!
- Mora se ograničiti potrošnja kako kolo ne bi izgorelo
- Često je zbog toga samo 5% tranzistora stalno aktivno

Složenost sistema – hijerarhijsko projektovanje

- U svakom projektovanju je neophodno da postoji hijerarhija
  - Time se smanjuju verovatnoće greške – dobro istestirana manja celina najčešće uvek dobro radi
  - Sistem je uvek lakše projektovati i analizirati ako se izdela na manje celine
  - Hijerarhija omogućava različite nivoe apstrakcije pri projektovanju
  - Najčešće su u digitalnom dizajnu logička kola i osnovne ćelije isprojektovane i nalaze se u nekoj **biblioteci standardnih ćelija**
  - Osnovne ćelije koriste alati prilikom prevođenja HDL koda kompleksnih sistema u ležaut

Simulacija i testiranje

- Svako integrisano kolo se projektuje u određenim alatima za projektovanje
- Proces fabrikacije je skup, pa su alati danas sve moćniji u smislu simulacije integrisanih kola
- Simulacija je vrlo važna jer ako kolo radi u simulaciji verovatnoća da će kolo raditi kad se fabrikuje je velika
- Za digitalne sisteme postoje hardverski programabilni čipovi koji mogu da se isprogramiraju tako da se ponašaju kao projektovano integrisano kolo (neki od njih su FPGA, CPLD)
- Ako sistem radi na programabilnom čipu, onda je verovatnoća da će raditi kada se proizvede na posebnom parčetu silicijuma još veća
- Kada se kolo napravi, važno je njegovo testiranje. Ako svi testovi prođu dobro ide se u masovnu proizvodnju.

Na kraju: koliko je važna ova oblast?

- Oblast elektronike koja se najbrže razvija
- Danas se integrisana kola nalaze svuda: u automobilima, računarima, beloј tehnici, mobilnim telefonima, medicinskim uređajima, mernoј opremi...
- Ukupna zarada od integrisanih kola 2014. godine iznosila je 333 milijarde dolara i ima tendenciju rasta

Kompanije u Srbiji u oblasti integrisanih kola

Druge kompanije u Srbiji gde rade elektroničari

Pitanja

- Šta su integrisana kola? Koja je osnovna razlika između diskretnih i integrisanih kola?
- Koje su glavne prednosti integrisanih kola u odnosu na diskretna kola?
- Šta se sve nalazi u integrisanom kolu?
- Šta su poluprovodnici?
- Opisati strukturu NMOS i strukturu PMOS tranzistora i opisati njihove najosnovnije modele. Koje su prednosti a koje mane tih modela?
- Šta je ležaut?
- Opisati osnovne razlike u projektovanju analognih i digitalnih sistema.
- Šta su jezici za opis hardvera? Čemu služi biblioteka standardnih ćelija?
- Šta je Murovo pravilo? Koji problemi nastaju zbog velikog broja tranzistora na čipu?
- Zašto je važno da postoji hijerarhija u projektovanju IK?
- Zašto je važna simulacija elektronskih kola?
- Šta je FPGA?